

JORDI FRIGOLA I ARPA

**PAGESOS I VILATANS DE LA BISBAL
JUNTS EN UN SERVEI COMÚ: LA MILÍCIA
MUNICIPAL DELS SEGLES XIV I XV**

ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ
Sant Feliu de Guíxols, 2012
Volum 31 - ISSN 1130-8524

RESUM: L'article fa un estudi sobre l'estructura de la milícia popular de la Bisbal i les armes que tenia cadascun dels membres d'aquesta milícia, controlades i adquirides pels caps de casa, i que eren utilitzades tant per a la defensa de la vila com per perseguir malfactors o per anar a lluitar a les guerres senyorials o reials. A més, s'inclou l'armament d'un cavaller vassall del bisbe que sempre era el capità de la tropa d'infanteria local.

PARAULES CLAU: arnès, sometent, cavaller, bada, Berenquer de Llebià.

En els primers temps medievals les poblacions i els seus habitants es defensaven organitzant unes milícies populars, formades pels homes del lloc, que s'anomenaren *el Sagramental* perquè inicialment era una germandat entre diversos pobles, per garantir llur pròpia seguretat, que s'obligaven per mitjà d'un jurament solemne o sigui d'una forma sagrada ("sagramental").

Malgrat els privilegis atorgats per alguns reis a les viles de senyoriu eclesiàstic que els eximien del servei militar, les Constitucions de Catalunya, sobretot l'usatge *Princeps namque*, que obligava a lluitar al costat del rei, estaven per damunt de concessions reials esporàdiques o eventuals que pretenien, en moments donats, premiar serveis fets pels bisbes a la Corona. Quan es convocava la vila de la Bisbal per agafar les armes i anar a lluitar amb l'exèrcit reial, no els servia de res exhibir aquests privilegis per deslliurar-se'n. Eren forçats per llei superior a anar a la guerra; contràriament, en cas de rebel·lia, patien fortes multes i altres càstigs.

Del segle XII al XV, el senyor feudal tenia el dret de convocar tots els homes útils per a les armes que habitaven dins el terme del seu castell, per tal d'incorporar-los a l'host que organitzava per a les seves accions de guerra. Era el servei dit d'*host* i *cavalcada*. L'*host* era de duració indefinida, mentre que la *cavalcada* durava un dia.

Si l'expedició guerrera s'allargava més d'una jornada, el senyor s'obligava a proporcionar queviures l'host o exèrcit en campanya. Quan un seu vassall, membre d'aquesta milícia, era fet presoner, havia de deslliurar-lo pagant el rescat exigint per l'enemic. En canvi el senyor

Fig. 1. El castell era l'element defensiu més important de la vila de la Bisbal, sobretot quan encara no s'havien bastit les muralles. Al punt més alt del castell un vassall del bisbe estava obligat a *fer bada* o vigilància per alertar la població en cas que s'acostessin tropes enemigues. Foto 1: Enric Riera. Col·lecció de l'autor.

no tenia l'obligació d'indemnitzar la família de l'improvisat guerrer quan aquest moria o era ferit al camp de batalla.

Hi estaven obligats tots els homes útils de 15 a 60 anys, els quals havien de tenir armes pròpies i sempre a punt d'utilitzar-les especialment: ballesta, llança i espasa.

Quan, en plena batalla, un d'ells era agredit i ferit, tots estaven obligats a córrer a defensar-lo.

Es convocava aquesta gent, en cas de perill a so de corn, toc de trompeta o repic de campana, és a dir, a *so metent*, emetent so com en diríem avui, d'aquí que, de dir-se *Sagramental*, es popularitzà ben aviat la paraula *SOMETENT*, amb la qual són més conegudes les milícies populars antigues, en el nostre temps.

L'any 1356 han d'acudir a Sant Feliu de Guíxols i Palamós amenaçades per naus genoveses i el 1361 al Rosselló, per defensar la frontera del nord de Perpinyà. De vegades l'aportació d'homes no és de tot el contingent del sometent, sinó una col·laboració parcial d'homes vassalls del bisbe com quan la guerra dita dels dos Peres (1356-1369; Pere III, de Catalunya-Aragó, contra la invasió de Pere I, de Castella-Lleó) durant la qual les viles pertanyents al bisbe aportaren, en previsió per defensar Girona: 15 homes la Bisbal, 15 Ullà i 10 Rupià, o l'any 1364, davant del perill de desembarcament de

tropes castellanés a Sant Feliu de Guíxols, la Bisbal hi envià novament soldats de la seva milícia.

Però les lluites, ben sovint, s'esdevenien també a l'entorn més proper entre pobles de termes contigus o pròxims, més o menys atacades o tolerades pels senyors feudals. Homes de Cruïlles atacaren el mercat de la Bisbal el 1328. Un altre any, el 1359, es pactà una pau entre la Bisbal i Corçà, d'un costat, i els homes d'Ullastret, Vulpellac, Castell d'Empordà, Sant Iscle i Fonolleres, d'altra banda. Aquesta pau no duraria gaire, ja que l'any 1341 homes de la Bisbal entren armats al castell d'Empordà (Sant Martí de Llaneres). El batlle intervé davant les protestes del comte d'Empúries, senyor del lloc, que tenia pau signada amb el bisbe de Girona, senyor de la Bisbal.

L'any 1344 homes de Corçà denunciaren que anant a mercat a la Bisbal foren atacats per veïns de Monells; havent cridat auxili o *viasfors*, no sortí el sometent bisbalenc a defensar-los; segons sembla, en tingué la culpa el batlle, que no ho ordenà. Les paus que se signaven, després dels enfrontaments, eren febles o trencadisses: l'any 1350 dos homes de la Bisbal, confreres de la confraria de sant Projeu, de Monells, que havien d'anar a la festa d'aquell sant per complir el jurament d'un vot, demanen al bisbe que els ho dispensi per la por de ser agredits si anaven a Monells a l'aplec de la confraria. L'any 1355 més de 100 persones de pobles dels voltants de la Bisbal foren excomunicades pel bisbe per haver atacat pagesos bisbalencs quan veremaven. Les bregues o batalles, l'any 1352, entre gent del comtat d'Empúries i els de la baronia de la Bisbal, tingueren, fins i tot, bloquejat el camí de Girona. Un nou atac, l'any 1359, d'homes de Monells als de la Bisbal, motivà una seriosa protesta del bisbe a la comtessa d'Empúries. L'enrenou era continu. L'any 1364 és el prelat que ha d'ordenar al batlle de la Bisbal que prohibeixi els veïns de barallar-se i atacar gent d'Ullastret i Peratallada.¹

Amb freqüència els senyors feudals pacten paus, però quan s'agreugen les relacions amistoses entre ells no tenen cap mania a refusar la treva, la qual cosa dóna via lliure als enfrontaments entre els veïns dels pobles de diferents jurisdiccions; ho veiem en aquesta crida de la cúria del castell, del 20 de maig de 1438: "*Oïats tot hom generalment que us notiffica la Cort del castell de la Bisbal que*

¹ Totes aquestes referències són tretes de cartes episcopals esmentades per Josep M. Marquès i Planagumà (+), director de l'Arxiu Diocesà de Girona, a la conferència *La vila de la Bisbal a l'Edat Mitjana*, pronunciada a la Bisbal el 30 d'abril de 1993.

Fig. 2. Guerrers catalans, segons un retaule del segle XV, equipats amb llança i escut. A l'esquerra, a primer terme, un cavaller amb la seva armadura; a segon terme, assegut a la barana del pont, hi veiem un ballester.

*las covinences qui eren entre lo senyor bisbe de Gerona e la noble senyora Margarida de Cruyles tenent e possehint per certs titols e drets lo castell de Cruyles son revocades en axí que d.aqui avant no y ha covinences entre los dits senyor e senyora.*² Aquesta crida fa entendre implícitament que a partir d'aleshores els bisbalencs han d'estar a l'aguait dels possibles atacs o agressions de la gent de Cruilles.

FUNCIONS POLICIALES DE LA MILÍCIA

En períodes de pau el sometent tenia la seva feina concreta: la de perseguir els malfactors dins

el terme de la Bisbal, reprimir els possibles aldarulls i vetllar per tot allò que fes referència a l'ordre públic, quan era convocat per la Cort del castell.

Ho veiem en un pregó fet un divendres 23 de gener de 1439: *"Ara hoiats que us fa saber la Cort de part del senyor bisba que si alguns comatran algun crim dins lo terme del Castell de la Bisbal o bandejats calcigaven lo dit terme que aquells sien perseguits so metent fins a cap de terme e quels prenguen e los detinguen fins la Cort hi sia e si fan resitencia quels aturen morts o presos e aquells que aço faran la dita Cort lus dona de gracia les armes daquells delats o bandejats."*³

Així els homes del sometent tenien la possibilitat de poder aconseguir armes en les captures de delinqüents. Les armes dels *delats*

² *Liber comunis venerabilis Curie Castri Episcopalis*, de l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà (ACBE), col·lecció de manuscrits.

³ Cf. nota 2.

o *bandejats* passaven a propietat dels qui els capturaven. Altrament les havien de comprar.

Quan es denunciava un home que havia comès crims, robatoris o tenia deutes importants impagats es feia una crida pública pels carrers, avisant amb so de trompeta, perquè es presentés a la justícia de la cúria del castell, si no complia la compareixença l'individu seria perseguit "metent so de via fors" o "so metent" i l'esmentat pregó avisava també "*que tot hom que los vege los tinga per bandejats*" (bandits).⁴

LA DEFENSA DE LA VILA

En un segle tan insegur com el XIV hom es veié obligat a fortificar les viles més importants que podien assumir les quantioses despeses de les obres. Sembla que a la Bisbal es comencen a bastir les muralles i valls l'any 1364. Però la pobresa i la fam fan suspendre els treballs, a petició dels veïns, l'any 1369.

Davant les guerres i les invasions castellanques el rei Pere III, a les corts celebrades a Tarragona l'any 1370, recomanava tant a les viles reials com a les baronials i de senyoriu eclesiàstic que es protegissin amb muralles: "*Us pregam que per conservació de nostra corona vullats fer tres coses, la primera que vosaltres ciutats e viles nostres vos vullats be enfortir de murs e de valls e vosaltres prelats, clergues, rics homens e cavallers axí mateix façats vostres lochs enfortir per tal que enemichs ni gens robadores que son ajustades en lo mon no puxen a nos desonrar e a vosaltres damnificar.*"⁵

El perill augmenta i l'any 1371 es reprenen els treballs; els bisbalencs es posaren el redelme (1 % dels ingressos) per pagar els treballadors i materials. Es torna suspendre l'obra per cinc anys, però hi tornen el 1374 i 1375 dedicant-hi treball personal i aportació econòmica per part dels veïns. I a més han de dedicar diners a comprar ballestes i cuirasses l'any 1376. També hi ha ordres per a escurar i enfondir els valls o fossats entorn de les muralles.

Quan hi havia alarma la gent que vivia fora la vila, però resident al seu terme, eren obligats a refugiar-se dins els murs de la Bisbal; no podien anar a d'altres llocs i havien de portar les campanes de les esglésies (Fonteta i Sant Pol), les armes personals, el bestiar que podien i com a mínim una mitgera de blat per poder

4 Cf. nota 2.

5 Esmentat per Pere Català i Roca a *Els castells catalans, vol. I*.

Fig. 3. Cuirassa (com la que devien tenir els membres del sometent de la Bisbal) de roba amb làmines de llauna de ferro imbricades. Aquesta figura i les restants corresponen a armes recollides en el llibre *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*, de Martí de Riquer.

mantenir-se cadascú, si el setge s'allargava.

L'encarregat de vigilar i donar l'alarma, quan s'acostaven enemics, era un veí situat al punt més alt del castell, des d'on es veu tot el territori bisbalenc. Aquesta tasca, que se'n deia *fer bada* (del verb badar), era una servitud que havien de complir tots els vassalls del bisbe, exceptuats els cavallers, els clergues, les dones i evidentment els infants.

Els vassalls havien de fer el mateix servei bèl·lic quan ho requeria la defensa de la pròpia vila o del seu castell; en aquest cas eren convocats pels batlles o castlans, en nom del senyor feudal.

LA REVISIÓ D'ARMES DEL DIUMENGE 7 DE DESEMBRE DEL 1438

Cada any el senyor feudal, a través del batlle o d'un altre representant, exigia fer una mostra de les armes per poder fer-ne el recompte i veure'n l'estat de conservació. Tothom havia d'assistir-hi forçosament, sota la pena d'una multa.

A la Bisbal en aquell diumenge de finals de la tardor, s'aplegaren vilatans i pagesos al pati del castell amb llurs armes per tal de passar-ne revista.

Presideixen l'acte i controlen l'armament l'Honorable Joan de Miquel, cavaller bisbalenc, capità de la milícia local; l'Honorable Ponç Buixó, noble de Girona, procurador general del bisbe; el Venerable Bernat-Guillem d'Hortal, cavaller donzell, batlle de la Bisbal i Joan Sabater, notari, que registra el recompte.

El total d'assistents és de 171 homes i una dona (na Canaposta) que deuria tenir els fills petits i que ve a presentar les armes del marit, possiblement malalt o difunt.

El document escrit pel notari assistent, donant fe de la revista, ens assabenta dels noms dels concurrents i del tipus d'armes que posseïen.

Entre els cognoms, hi trobem els de famílies que encara tenen descendència entre nosaltres com: els Bonet, Figueras, Turró, Fina, Lloberas, Frigola, Canyà, Janoher, Prats, Maruny... O d'altres que foren els que donaren nom als masos del terme, algun de ben endins de les Gavarres (recordem que abans el terme de la Bisbal englobava l'actual de Fonteta): Deixesa, Barrot, Vinyavella, Català, Canonge, Gispert, Cendra, Romaguera, Silvestre, Caixa, Gastó, Pica, Bruguera, Roig, Geronès, Nualguer, Anglada, etc.

S'hi troba representat, a més dels pagesos dels afores, un dels oficis més característics de la Bisbal medieval: paraires i teixidors, al costat dels ferrers, carnissers, barbers, blanquers, espasers, fusters... juntament amb *lo manascal* i *lo mestre de les escolas*.

RELACIÓ DE L'ARMAMENT PRESENTAT AL PATI DEL CASTELL PELS MEMBRES DEL SOMETENT DE LA BISBAL EL 1438⁶

Armes ofensives i defensives	Quantitat	Descripció-Funció
Espasa	136	Era de dues fulles, aguda i tallant. Peça fonamental en la tropa d'infanteria i en lluites cos a cos.
Espasí	1	Espasa prima i curta, entre l'espasa normal i el punyal. S'utilitzava també en les lluites cos a cos. La podien portar els cavallers en temps de pau, fins i tot dins l'església.
Espasa de dues mans	1	Espasa de considerables dimensions i de gran poder destructiu. Pesava molt i no podia ser aguantada amb una sola mà; d'ací el seu nom.

⁶ Els números entre parèntesi corresponen a la quantitat de cuirasses i cervelleres que no foren presentades a la revisió del desembre del 1438 i en canvi ho foren un xic més tard. La mostra d'armes es troba registrada al *Liber comunis venerabilis Curie Castri Episcopalis*, de l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà, col·lecció de manuscrits. Els comentaris són basats en el llibre *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*, de Martí de Riquer, Edicions Ariel, Barcelona, 1968.

Llança	87	Pal d'una llargada determinada acabat amb una punxa de ferro. Era característic en la infanteria. Es podia llançar contra el contrari o aguantar-la inclinada davant l'atac de la cavalleria. Un grup compacte d'homes amb les llances en posició horitzontal tenia la mateixa funció defensiva que les punxes d'un eriçó.
Ballesta	64	Aparell per disparar fletxes. El ballester havia de ser un home destre, de pols segur i perfecta punteria que normalment no portava llança.
Pavès	46	Escut de metall allargat i d'una certa alçada. Cobria gairebé tot el cos dels combatents. Només en podia portar la infanteria. Estintolat a terra era una perfecta arma defensiva contra les fletxes, espases, etc. Els grups d'homes amb pavès i col·locats en filera formaven una barrera eficaç.
Broquer	36	Escut de dimensions més reduïdes. Gairebé sempre era de forma rodona per a donar-li més lleugeresa. Podia ser utilitzat també per la cavalleria.
Cuirassa	56 (+ 19)	Peça de vestir per a defensa del cos (pit i esquena). Era de ferro o de cuir folrat de roba de cànem, amb làmines de ferro imbricades. Resultava un xic cara de compra. No en podia pas tenir tothom.
Cervellera	123 (+ 25)	Casc rodó ajustat a la forma del crani, que arribava a mig front. Era una protecció molt útil enfront dels cops d'espasa que podien partir el cap en dos.
Rodella	14	Disc metàl·lic que s'enfilava a la llança i servia per protegir la mà que la sostenia, de les punxes de les llances enemigues.
Cota de malla	2	Peça de vestir per protegir el cos, feta d'un teixit gruixut de fil de ferro. Era un element car de compra. La portaven els cavallers sota l'armadura.
Carcaix	1	Estoig o capsa allargada per portar les fletxes.

L'ESTRUCTURA I L'EQUIPAMENT DE LA MILÍCIA

De l'observació del document, que ens relaciona les armes del sometent, es desprèn que la milícia de la Bisbal era una tropa d'infanteria. Es dividia en dos grans grups: els ballesters i els llancers.

Vegem com anava equipat cadascun d'aquests grups.

Els ballesters eren uns 64, tots proveïts de la seva ballesta per a disparar fletxes. Tanmateix quan aquestes s'acabaven i el xoc amb els enemics era inevitable gairebé tots disposaven, per a la lluita cos a cos, d'espasa i cervellera per protegir-se el cap. Només n'hem trobat tres sense espasa i quatre sense cervellera. Altra cosa són les armes defensives com el broquer i la cuirassa. Ben pocs en tenien: 23 broquers i 33 cuirasses, a causa del seu alt cost. Remarquem que molts membres del sometent bisbalenc procedien de masos pobres, sobretot els de les Gavarres, o bé de famílies de treballadors de la vila els mitjans econòmics de les quals eren escassos.

Semblantment passava amb els llancers. De 87 ben equipats amb la seva llança, només 46 tenen pavès i 9 broquer. Fins a 14 complementen la llança amb una rodella per protegir-se la mà i solament 34 tenen cuirassa. Els 46 homes proveïts de llança i pavès constituïren una mena de cos *blindat* (amb la gran defensa dels alts i pesats pavesos) darrera del qual s'amagarien, tot avançant, les tropes més lleugeres: la resta de llancers i els ballesters que així podien protegir-se tot disparant llurs perilloses sagetes. Un cop s'havien trencat les línies, la lluita cos a cos feia quasi inservible la llança, per això la majoria tenen espasa i cervellera. Set, però, van sense aquest casc i catorze no tenen espasa.

Trobem altres homes que no es poden enquadrar en cap dels dos grups esmentats: 6 tenen espasa com a arma ofensiva, d'entre els quals Antoni Cavaller, que seria el més cepat de la colla, amb una potent espasa de dues mans. Nou homes només porten armes defensives: uns cervellera sola, d'altres cuirassa i broquer. Curiosament en trobem 9 més sense cap mena d'arma, ni ofensiva ni defensiva. No sabem la funció d'aquests 18 homes pràcticament desarmats. Se'ls destinaria a serveis complementaris: missatgers, avituallament, observació i vigilància, etc. Encara que ens inclinem a pensar que no hi hauria ningú que no portés el seu ganivet o punyal, una arma molt comuna en aquells temps i que, sorprenentment, no se'n registra cap a la revisió d'aquell diumenge del 1438.

Fig.4. Espasa catalana del segle XV. amb la seva beina, l'arma més comuna en les lluites cos a cos.

Aquesta infanteria bisbalenca, força ben armada, s'organitzava en grups de 10 homes, anomenats cadascun *dehena* (desena) i comandats per un *dehener* (desener). No sabem com es distribuïen les armes a cada desena, però sí que ens consta que cadascuna havia de tenir quatre ballesters. Tots calia que estiguessin a punt (*apareyats*) i acudir amb les armes quan sentien el toc de corn des del Castell. Prèviament, se'ls avisava per mitjà d'un pregó. I així ho veiem en aquest del 21 de juny del 1376: "*Ara oiats tothom que us fa saber la Cort de part del senyor bisba que tothom estiga aparayat ab totes ses armes e sia asi en continent que el corn huiran sots pena de cent sous. Item en quant que tot dehener fas portar en la sua dehena quatre ballestas sots la dita pena.*"⁷

Els deseners o *deheners* eren com una mena de caporals encarregats de cada 10 homes no solament en temps de guerra, sinó que també en tots els serveis que feia la tropa o sometent, dins la vila i terme, en temps de pau.

Ni els cavallers, ni la resta de veïns, podien entrar a l'església armats, calia respectar el lloc que era de pau, recolliment i pregària. Només els era permès portar punyal o daga. Ho veiem en una crida de la cort del castell: "*Oiats tot hom generalment que us notifiquen la Cort del Castell de la Bisbal de part del Reverend senyor bisbe de Gerona que no y haie nengun qui gos intrar en la sgleya de la Bisbal ab negunes armes sino ab punyal sots pena de dotze diners e de per-*

⁷ Col·lecció de documents antics de la Bisbal. de la casa Sagols (Col·lecció Jordi Frigola).

dre les armes gonyadors los dits diners a la obre de la dite sgleya e les armes a la Cort." (24 d'agost de 1438)⁸

Tot aquest conjunt de 171 homes (l'any 1438) era comandat per un capità que s'escollia dins l'estament noble, és a dir, entre els cavallers feudataris del bisbe.

ELS CAVALLERS

Els nobles bisbalencs, unes set o vuit famílies a la baixa edat mitjana, es distingien pel seu patrimoni agrari i perquè es dedicaven a exercir de militars.

Alguns encara no havien sigut armats cavallers, ni potser ho serien mai, en aquest cas se'ls anomenava *donzells*. Tant uns com altres tenien el tractament d'Honorable i en molts casos, més comunament, se'ls anomenava mossèn.

El cavaller era l'home que es dedicava a l'ofici de les armes. Possedia un o més cavalls i havia de tenir mitjans econòmics suficients per mantenir-se ell, un escuder i un petit escamot d'homes al seu servei directe. A càrrec seu anava la compra de l'arnès: armadura, escut, llança, espasa, etc. I el de l'escamot.

El cavaller muntat a cavall i degudament armat tenia una funció, en el camp de batalla, semblant als actuals tancs: rompre les línies enemigues; fer-hi forat. Igualment com avui en les tàctiques bèl·liques referents als tancs, el cavaller havia d'anar sempre acompanyat de la infanteria car, com els carros blindats de les guerres contemporànies, tenia molta força i impuls, amb la seva llarga llança i la velocitat i potència del cavall al galop estès, però era molt vulnerable si anava sol, ja que, a causa de la seva pesant armadura que li donava poca mobilitat, podia ser fàcilment abatut del cavall i un cop a terra perdia un noranta per cent del seu poder.

En els temps prerenaixentistes el cavaller ja no és un personatge aïllat que viu en un castell encimbellat a dalt d'una muntanya, mig salvatge, gairebé analfabet, sinó que ha esdevingut un noble ja més refinat i culte, convertit en cortesà o que té el domicili en nuclis urbans.

Fra Francesc Eiximenis, frare franciscà gironí, fa unes descripcions de l'arnès del cavaller i unes recomanacions de com s'ha de comportar, fins i tot en el vestir: "*Vestedures de cavaller se varien se-*

⁸ Cf. nota 2.

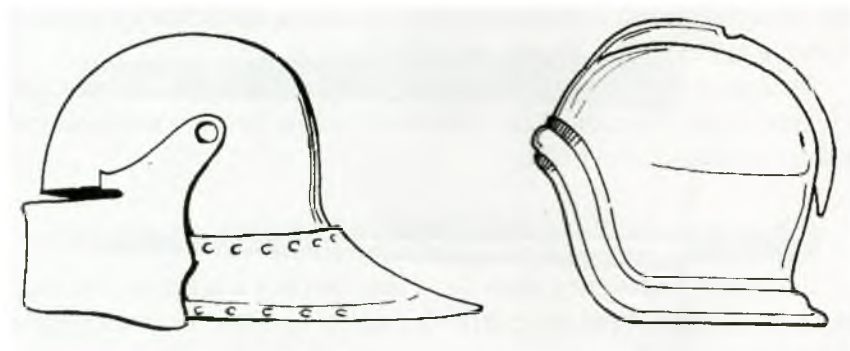

Fig. 5 i 6. Barreta o celada que portaven els cavallers per protegir-se el cap. Podia ser amb protecció per a la cara o *bavera*, o sense.

*gons los temps e les terres, emperò totstemp deuen servir honestat e alguna excellencia en lurs gests o vestits més que altres gents jusanes, salva totstemp vanitat e superbia.*⁹

L'arnès del cavaller consistia en el seu armament, quan guerrejava, ofensiu i defensiu. Un dels exemples que tenim és en el document de l'inventari de l'arnès del noble Berenguer de Llebià, cavaller de la Bisbal, que féu la seva vídua, la dama Magdalena, quan aquest morí l'any 1420:

Una espasa amb pom de coure daurat amb la seva beina reforçada i decorada amb coure daurat.

Una barreta o casc de protecció del cap que s'allargava fins al clatell i que sovint portava *bavera* o protecció per a la cara. Anava coberta de roba de cotó decorada amb un fris i garlanda amb cinquanta peces d'argent daurat.

Una barreta més senzilla coberta de drap negre.

Unes cuirasses guarnides amb roba de cotó negre.

Uns avantbraços.

Un arnès de cama i cuixa.

Un mandret o espasa més senzilla i defenses per a la mà.

Uns avantbraços senzills.

Uns guardabraços.

Uns altres guardabraços.

⁹ Francesc Eiximenis, *Dotzè del chrestia o Regiment de princeps e de comunitats*, finals del segle XIV.

Fig. 7. Un cavaller, segons un retaule del segle XIV, amb la cota de malla que portaven sota l'armadura i l'arnès de les cames i cuixes.

Uns gossets de llauna o protecció de malla per a les aixelles guarnit amb roba de cotó negre.

Un faldó de malla d'acer.

Un gorgerí de malla prima per protegir el coll.

Uns esperons de roda daurats, que eren uns elements col·locats per sobre els talons del cavaller per estimular el cavall.¹⁰

En aquest inventari hom troba a faltar altres armes que formaven part habitualment dels arnesos dels cavallers; defensives, com ara l'escut (que solia ser decorat amb els símbols heràldics del personatge perquè aquest fos reconegut pels seus servents al camp de batalla), o bé ofensives: la llança, la destreal, etc. Aquesta mancança, que trobem en el document, pot ser deguda que abans de la defunció del cavaller Llebià ja s'haguessin dispersat.

¹⁰ Arxiu Històric de Girona – Notaria de Girona, I, vol. 383, foli 58v (24 d'octubre de 1420).

EL SERVEI AL PAÍS I AL SOBIRÀ

A més del servei estricte al seu senyor feudal, el sometent n'havia de prestar un altre, com hem dit abans. El dret català contenia un Usatge, anomenat *Princeps namque*, pel qual el rei tenia la potestat de poder cridar a la guerra tots els homes útils per a les armes per tal de defensar el país dels atacs d'enemics externs i per a les lluites internes contra els nobles revoltats o altres súbdits revoltats. L'Usatge explicitava, però, que els homes reclutats no podien ser forçats a lluitar fora del territori nacional. Per tant era un servei exclusivament interior del país i defensor de les fronteres. Quan el rei feia la guerra atacant o envaint altres països, havia d'utilitzar soldats mercenaris.

La crida es feia a través dels municipis que aplegaven la seva host (anomenada *host veïnal*) amb el coneixement del senyor feudal del lloc, en el cas de viles baronials i de senyoratge eclesiàstic.

L'Usatge obligava a tots els homes útils per guerrear que havien de portar vestuari propi i l'armament i cobraven un sou que anava a càrrec del rei.

Així l'*host veïnal* o sometent participava en la defensa del país al costat de les tropes reials i senyoriales, els contingents dels ordes militars, els cossos de mercenaris i els almogàvers.

Amb tot, prestar aquests serveis, a més del risc que corrien els interessats, suposava un abandonament de l'agricultura i l'artesanat. El pagès i l'artesà ho havien de deixar tot per anar a la guerra. Si aquesta es prolongava, quedaven les collites abandonades i els camps erms, la qual cosa representava un gran endarreriment per a l'economia i un fort cop als ingressos familiars. Moltes cases quedaven a la misèria. Les famílies de pagesos o d'artesans que restaven només amb les dones i els fills petits s'exposaven a haver d'anar a captar.

Per diverses raons, doncs, el servei militar fou sempre molt impopular. Tothom hi anava a contracor! La gent, així que podia, desertava. També els consells municipals en protestaven sovint.

BIBLIOGRAFIA

- Arxiu Comarcal del Baix Empordà (ACBE), *Liber Communis Venerabilis Curiae Castri Episcopalis*, Col·lecció de manuscrits, núm. 1.
- Arxiu Històric de Girona (AHG), *Protocols Notarials de Girona*, I, vol. 383.
- CATALÀ I ROCA, Pere, *Els castells catalans*, vol. I, Rafael Dalmau Editor, 1991.
- EIXIMENIS, Francesc, *Dotzè del chrestia o Regiment de princeps e de comunitats*.
- RIQUER, Martí de, *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*, Edicions Ariel, 1968.